

УДК 821.161.2-2.09

**"БЛАКИТНА ТРОЯНДА" ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА
"БЛАКИТНИЙ РОМАН" ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА:
СПРОБА КОМПАРАТИВІСТСЬКОГО АНАЛІЗУ**

Гладка І. С.

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Сімферополь, Україна

У статті зроблено спробу зіставити та знайти спільні риси у двох творах української літератури різних періодів епохи модернізму: раннього („Блакитна троянда” Лесі Українки) та авангардного („Блакитний роман” Гната Михайличенка).

Ключові слова: модернізм, блакить, ідеал, ім'я, спадковість.

Леся Українка та Гнат Михайличенко – письменники, яких на перший погляд нічого не поєднує, власне як і заявлені у заголовку статті твори. Писалися вони в різний час та мали на меті актуалізувати різні проблеми. Однак, виявилось, можна провести низку паралелей, зумовлених приналежністю творів до єдиної мистецької епохи.

Перше, що вочевидь об’єднує „Блакитну троянду” Лесі Українки та „Блакитний роман” Гната Михайличенка – це винесена в заголовки блакить. Заголовок має неабияке значення для попереднього сприйняття твору. Це своєрідна одежа, за якою зустрічають твір. Блакитний колір мав особливе значення для літератури модернізму. Він став символом нових естетичних позицій мистецтва. Леся Українка у розвідці „Писателі-русини на Буковині” писала: „Протест особи проти околу, що кінчене викликає за собою поривання *ins Blau hinein*, становить неминучий момент в історії літератури кожного народу” [10, с. 276]. Таке поривання у блакить, яке Леся Українка вбачала у творчості новочасних українських письменників, було характерне й для неї самої.

Означення „блакитний” в заголовках названих творів сприймається по-різному. Якщо у назві „Блакитний роман” цей колір видається самодостатнім символом, то в творі Лесі Українки розкривається у поєднанні із назвою квітки, „...що є втіленням земних розкошів, кольору неземного” [2, с. 87]. Уже в назві п’єси ми бачимо зіштовхування піднесеного і земного, з чим протягом твору будемо стикатися постійно.

Для головної героїні твору, Любові Гоцинської, блакитний – це колір ідеалу, до якого вона прагнула. Любов „часів блакитної троянди” не здається їй чимось зовсім неприродним, а уявляється, можливо, єдиним шляхом до омріяного щастя.

Проте незвичний колір квітки може наштовхнути й на думку про штучність. Таким його бачить Орест. Його мрії про кохання „земні” – це прагнення звичайних, хоч і не позбавлених романтики, стосунків. Це здається природним. Однак, він не зробив нічого, щоб мати можливість насолоджуватись бодай яким коханням. Слова

героя „се непевна, ненормальна любов, ... якась безвихідна” можемо віднести до його власного кохання. На певному етапі, хоч і справді складному, він відмовився шукати виходу. Вибір за нього зробила мати, яка фактично розлучила закоханих. Не зміг прийняти самостійне рішення Орест і пізніше; „я піду за нею”, – говорить він у кінці твору. З цього приводу Оксана Забужко висловила таку думку: „По суті, Любов любить не так Ореста (вона робить враження досить сильної натури, щоби подолати свої страхи перед поганою спадковістю, якби справді хотіла стати молодою пані Груїчевою, – натомість вона чинить щось зовсім протилежне, а саме, цілеспрямовано ті страхи підживляє й розворохоблює, ніби вмисне споряджуючи нездоланну перешкоду до шлюбу з коханим, що їй урешті-решт і вдається), – ні, вона любить саму любов без розв’язку, і своїм самогубством на очах у Ореста („Беатріче твоя... квітка... троянда блакитна ... так треба ...”) примусово й незворотно програмує його, сердешного, акурат на таку „безвихідну” любов (Амог) – якщо не таке саме самогубство („...і ти мусиш... за мною...”), то принаймні на мохаммедівську (у п’єсі – Дантову: не забуваймо, що Орест Груїч поет!) *духовну вірність мертвій*” [4, с. 165]. Хоча дослідниця, здається, досить різко висловлюється і на адресу Любові (якийсь безпросвітний прагматизм), видається слушною думка, що „остання воля” Ореста не є самостійним рішенням, а лише відлунням дій коханої.

В. Агєєва зазначала, що модерністи „...охоचे руйнують і перевертають опозицію жіночої слабкості / чоловічої сили” [1, с. 171], що виявилось і в „Блакитній троянді” Лесі Українки, і у „Блакитному романі” Гната Михайличенка.

Блакитний колір, що з’являється у заголовку п’єси Лесі Українки окремо у творі „не знаходить... ілюстративного підтвердження” [2, с. 99]. У той час як у „Блакитному романі” Гната Михайличенка майже кожна важлива подія чи деталь „вифарбована” у нього. Однак цей колір протягом твору має різне семантичне, часом навіть антитетичне навантаження. Так, описуючи головного героя Ти, автор говорить про „блакить стоячих вод, оздоблених блідо-зеленою ряскою”, „...блакить безмежних глибин холодних океанів”, „блакить одвічної порожнечі”. Зовсім іншим постає блакитний при описі героїні Іни: „В її душі була блакить свіжого весняного неба, блакить веселих квітів сонячної левади, омитих прозорою росою” [5, с. 198]. Бачимо, що у Ти блакить „тьмава”, холодна, бо його душа являла собою „порожню безодню”, а у Іни – світла, „осліплюче яскрава сонячна блакить”, бо душа її відзначалась „повнотою осяйного змісту”. Різні відтінки блакитного кольору спричиняються до різного його сприйняття. В основному ж блакить цього твору пов’язується з блакиттю героя Ти. Він притягував до себе абсолютно всіх людей, поглинав, як безодня, і в цьому помічницею була особлива блакить. „Він – блакитний – вбирає в себе усіх, і це стає первинним, цілісним і вічним притягаючим знанням” [6, с. 18]. Якщо Ти перебуває у пошуках чогось незвіданого, прагне до Мрії, то Іна видається більш „земною”, прагне влаштувати і мати „земне” щастя, бути з коханою людиною. І врешті досягає цього „земним” шляхом – завойовує Ти ціною вбивства його ворога. На відміну від Ореста з „Блакитної троянди”, Іна змогла самостійно побудувати своє, хоча і недовге, щастя. Однак, чи досяг бажаного щастя головний герой Ти, не зовсім зрозуміло. Адже, шукаючи розраду в

Мавці-Іріс, він нібито втікав від реалій кривавого сьогодення, але зовсім без „крові” не обійшлося.

Поєднують обидва твори і промовисті власні назви, що зустрічаються в них. Дослідники „Блакитної троянди” вказують на невідповідність імені головної героїні, адже тема любові, кохання наскрізно проходить усією п'єсою, ім'я ж головної героїні посилює її звучання. Цікаві для розуміння художнього полотна п'єси прізвища Крашева та Милевський. Вони наче акцентують увагу на зовнішній привабливості героїв. Такими ж зовнішніми, поверховими видаються стосунки між цими героями.

Для більшості творів Гната Михайличенка характерна відсутність власних назв. У них з'являється безіменний я-герой, який звертається до такого ж безіменного, невідомого чи невідомої Ти (ти). Проте кожен з цих Я та Ти не є безликим, вони індивідуальні та неповторні.

Щодо імені героя Ти „Блакитного роману” дослідники висувають різні думки. В. Гадзінський, наприклад, вбачав у ньому узагальнений образ українського народу. За Інною Приходько, вибір імен Я, Ти – це просто данина часу: „Згадаймо і поширеність усіх тих „Я”, і „Ти”, і „Син Міста”, і „Син Села” і т. ін. в українській (та й не лише в українській) літературі перших повоєнних років” [7, с. 93]. Те ж читаємо і у Світлани Журби: „Тенденція до змалювання безіменних героїв була поширеною у 20-х роках, що, зокрема, спостерігаємо у повістях А. Головка та Г. Михайличенка” [3].

У будь-якому випадку письменник обирає саме займенник "ти", що дало йому можливість показати читачеві близькість героя-оповідача з героєм Ти, інтимізувати їхні стосунки. Ця близькість наче допомагає краще зрозуміти, достовірніше передати вчинки й почуття головного героя.

Андрій Підпалый тлумачить образи Я й Ти як розчленування головного образу твору: „Ти” – це стан трансу, де не існує почуттів (точніше вони настільки великі, що зливаються з чимось надзагальним і надреальним (блакить), а „Я” – це той же образ, але в стані раціо)” [6, с. 18].

Промовиста етимологія жіночих імен, представлених у творі. Жіноче ім'я Інна у своєму повному варіанті пишеться з подвійною „н”. Це ім'я, найімовірніше латинського походження: *innō* – плаваю. Гнат Михайличенко обрав для своєї героїні „водне” ім'я, а вода у цьому творі є досить промовистим символом смерті. Саме поруч з Іною помирає головний герой Ти. Ім'я Іна можемо прочитати і в іншому ключі як „іна”, тобто інша, не така, як усі, як людина, в якій за позірною слабкістю приховується неабияка сила та вміння досягати бажаного.

В усіх жіночих іменах „Блакитного роману” присутня якась „чоловічість”. Інна – первісно чоловіче ім'я, Яся, Ярослава – жіночий відповідник до знову ж таки чоловічого, чоловічий рід виявляється і в тлумаченні імені Ганна, у творі Г. Михайличенка Ганка була позбавлена своєї статевості, оскільки носила чоловічий одяг.

Здається, всі наведені імена протиставляються дійсно жіночому Мавка-Іріс, адже у „Блакитному романі” тільки ця героїня приваблювала Ти саме як жінка. В імені Мавка-Іріс поєднано легенди різних народів. Мавки – за українськими

народними уявленнями, водяні божества, жінки та діти, що померли неприродною смертю, мають довге волосся, заманюють юнаків вродою і чарами. Надзвичайно красивою є і героїня твору Гната Михайличенка, що не втрачає своєї краси навіть померши, „з жакливою посинілою красою роздутого тіла”. Від українських мавок навчилась вона погрозі „залоскотати до смерті”. Грецька богиня Іріс (Іріда) – вісниця – сприяла зв’язку трьох світів: богів, земних мешканців і підземного царства мертвих. У творі Гната Михайличенка Мавка-Іріс також є своєрідною посередницею між минулим і майбутнім. Звернення до різних міфологій не видається штучним (варто згадати також звернення до єгипетської міфології на початку твору і згадки про батька-англійця). Таким чином письменник наче стирає затисненість подій у межах часу і простору.

Отже в її імені Іріс немає нічого чоловічого, але постійний її атрибут – лотос (до речі, інструмент єгипетської богині зі співзвучним іменем Ісіда (грец. Ісіс) – „символ андрогіна, як чоловіча брунька в жіночій квітці. Він уособлює єдність протиріч” [8, с. 273].

Людина, з якою герой „Блакитного роману” Ти дійсно почував себе добре, мала ім’я Чоловік (вже не прихована „чоловічість”). Гнат Михайличенко впродовж усього твору наголошував саме на мужності цього героя: „У весь зріст поруч з Мавкою став Чоловік з засмаглими зарослими грудьми і мужнім станом”, „Ти пригорнувся до його могутніх зарослих грудей”, „Великий, вилитий з тіла-криці, зарослий фавн”. З іншого боку, чоловік – те саме, що людина, тобто революцію творять звичайні люди.

Предметом постійної уваги при дослідженні „Блакитної троянди” Лесі Українки є „сцена божевілля” головної героїні Любові, яку називають невинуватою, схематичною. Проте, навряд чи зображення божевілля було самоціллю для письменниці, „...в творі Лесі Українки біологічні виміри безпосередньо поєднані з вимірами духовними” [2, с. 97]. Проблема спадковості стає цікавою не сама по собі, а у сприйнятті її героїнею та у її спробах знайти вихід з ситуації, не нею створеної.

До проблеми спадковості певним чином звертається і Гнат Михайличенко. Відстороненість від світу, поринання подумками в минуле головний герой неначе успадкував від матері, що захоплювалась давніми легендами. Навіть з життя вони пішли однаково – „смерть дітей – віддзеркалення смерті батьків” [6, с. 18]. Імовірно, життя Любові Гощинської могло б закінчитись так само, як і в її матері, але вона власноруч вирішила змінити плін подій.

Отже, не дивлячись на відмінності у творах, вони все ж об’єднані певними стильовими особливостями, характерними для літератури доби модернізму. Спільною в них виявилась і центральна ідея – мрія про ідеал та подолання перешкод у її досягненні.

Список літератури

1. Агеєва Віра. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003.
2. Гуменюк Віктор. Шлях до „Одержимої”. Творче становлення Лесі Українки – драматурга. Монографія. – Сімферополь: Таврія, 2002
3. Журба С.С. Художній світ української імпресіоністичної повісті 20-х років ХХ ст. – Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – К., 1999.

4. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – К.: Факт, 2007.
5. Михайличенко Г. Художні твори. – Одеса: Державне видавництво України, 1929. – Т. 1.
6. Підпалій А. Про деякі особливості поезики „Блакитного роману” Гната Михайличенка // Українська мова та література. – 2001. – № 12.
7. Приходько Інна. Гнат Михайличенко // Письменники радянської України. Збірник: 20-30 роки: Нариси творчості / Упор. С.А. Крижанівський. – К.: Радянський письменник, 1989.

Гладкая И.С. "Голубая роза" Леси Украинки и "Голубой роман" Игнатия Михайличенко: попытка компаративистского анализа /И.С.Гладкая// Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2011. – Т. 24 (63), №1 Ч.2. – С. 206-210

В статье сделана попытка сопоставить и найти общие черты в двух произведениях украинской литературы разных периодов эпохи модернизма: раннего ("Голубая роза" Леси Украинки) и зрелого ("Голубой роман" Игнатия Михайличенко).

Ключевые слова: модернизм, голубизна, идеал, имя, наследственность.

Hladka I.S. The Discurs of Modernism in Lessia Ukrainka's "The Blue Rose" and Hnat Mychaylychenko's "The Blue Novel" / I.S. Hladka// Scientific Notes of Taurida National V.I.Vernadsky University. – Series: Phylology. Social communications.– 2011. – V.24 (63), №1 P.2. – P. 206-210

This article is attempt of comparative analysis of two Ukrainian literature's works of different periods of modernism epoch: Lessia Ukrainka's "The Blue Rose" and Hnat Mychaylychenko's "The Blue Novel".

Key words: modernism, blue, ideal, name, heredity.

Стаття надійшла до редакції 13 вересня 2010 року